

Весна Лучић
професор историје у ОШ „Стари град” у Ужицу

ХОЛОКАУСТ У СРБИЈИ У ИСТОРИЈСКИМ ИЗВОРИМА И ЛИТЕРАТУРИ (СОЛИДАРНОСТ И ПОМОЋ ЈЕВРЕЈИМА У СРБИЈИ)

други час

Разред: осми

Циљ часа:

- обнављање чињеница везаних за спровођење Холокауста у Србији од стране немачких окупационих власти
- анализирање сведочанстава праведника међу народима, примери из Србије
- подстицање критичког размишљања и саосећања ученика према жртвама и њиховим помагачима.
- неговање личне одговорности

Исход часа:

- ученик зна ко је жртва, ко злочинац, а ко посматрач и праведник
- зна и разуме важност сећања на жртве, преживеле, праведнике
- изражава свој став

Време часа: један школски час

Метод рада: рад на одабраним историјским текстовима (примерима праведника у Србији); вођена дискусија

Облик рада: групни, фронтални, индивидуални

Наставна средства:

- Карта логора у Југославији, Милош Благојевић, Историјски атлас Београд, 2006, 100 страница
- Карта поделе Југославије после Априлског рата 1941, Милош Благојевић, Историјски атлас, Београд, 2006, 99 страница
- Карта распореда и броја Јевреја у Европи пре и после Другог светског рата (To bear Witness, Holocaust Remembrance at Yad Vashem, 283)
- Примери текста за сваког ученика
- 5 комплета питања за сваку групу
- 5 комплета инструкција за рад
- Цедуљице за поделу на групе

Литература:

Кључни појмови за крај обавезног образовања, Београд, 2008.
Зборник радова, Израелско-српска научна размена у проучавању Холокауста, Београд, 2008.
Милош Благојевић, Историјски атлас, Београд, 2006, 99,100
To bear Witness, Holocaust Remembrance at Yad Vashem, 283

Активности наставника:

- Припрема материјала за групе (историјских извора, питања)
- Помаже групама
- Сумира резултате рада група

Активности ученика:

- Одговарају на питања наставника (на почетку часа, у току групног рада, на крају часа...)
- Читају текстове индивидуално
- Међусобно размењују мишљења током групног рада
- Дају своје мишљење о поступцима људи који су помагали Јеврејима, саосећају са жртвама

Структура часа

1.	Наставник обнавља, кроз питања, знања ученика о спровођењу Холокауста у Србији и истиче тему часа.	5 минута
2.	Наставник даје инструкцију за рад и дели материјал	2 минута
3.	Ученици индивидуално, читају и уче добијене приче	5 минута
4.	Подела на групе и инструкција наставника	2 минута
5.	Рад у групама ученика	15 минута
6.	Сумирање рада група, наставник фронтално сумира рад група	8 минута
7.	Евалуација часа	8 минута

Час

I Уводни део часа:

5 минута

- а) Наставник обнавља, кроз питања, стечена знања о спровођењу „коначног решења” у Србији.

Питања су:

1. Покажи на карти на које делове се распала Краљевина Југославија априла 1941. године и како је била подељена окупирана Србија?

Показати на карти у М. Благојевић, Историјском атласу на страници 99.

2. На које је све начине немачка окупациона власт спроводила „коначно решење” јеврејског питања у Србији?

Антирасни закони, спаљивање синагога, затварање у логоре, нехумани услови живота, понижавање, масовно убијање, отпуштање са посла, забрана школовања...

3. У којим логорима су страдали Јевреји у Србији?

Сајмиште, Бањица, Топовске шупе, били си интернирани и у друге логоре, ван Србије...

4. Колико је Јевреја страдало у окупираној Србији током Другог светског рата?

Од 12.000 је страдало 11.000 Јевреја. Већина.

б) Наставник издваја тему часа:

На примерима сведочанстава спасених људи – Јевреја у Другом светском рату у Србији, уверићемо се да нема таквих државних закона, који могу потпуно да пониште људскост, дубоко саосећање и добру вољу да се помогне прогоњенима и угроженима, па чак и по цену свог живота.

2 минута

II

а) Наставник даје инструкцију ученицима. Свако од вас ће извући папир. На том папиру се налази по једна истинита прича из окупиране Србије у Другом светском рату. Имате 5 минута да причу прочитате и упамтите, јер ћете у другој активности ту причу морати да испричате другима.

б) Наставник дели материјал: сваки ученик извлачи по једну причу.

5 минута

III Ученици индивидуално читају и уче добијене приче

2 минута

IV

а) Наставник формира групе по бројевима који се налазе на врху тих прича: пример за причу један: 1–1; 1–2; 1–3; 1–4; 1–5 и тако и за остале приче 2–1; 2–2; 2–3; 2–4; 2–5 итд. Групе су ЈЕДАН; ДВА; ТРИ; ЧЕТИРИ И ПЕТ. Овим се постиже да у сваку групу дођу представници са различитим причама. На клупе где ће се распоредити ученици, ставити цедуљице са називима група, да би могли да нађу своје место.

б) Инструкција наставника за рад у групама: Свако од вас у групи је имао различиту причу. Сада ћете осталима у групи, свако од вас испричати своју причу и одговорите на постављена питања:

1. Да ли се смело помагати Јеврејима у Србији? Која казна је чекала оне који су им помагали? (сети се извора, које смо радили претходни час)
2. На које је све начине српско становништво учествовало у спасавању Јевреја?
3. Ко све помаже Јеврејима у наведеним примерима?

За рад имате 15 минута

V Рад у групама

15 минута

VI Сумирање рада група, наставник фронтално сумира рад група.

8 минута

- а) Ученици се јављају по слободном избору и препричавају приче које су добили.
- б) Ученици се јављају по слободном избору и одговарају на питања која су добили.

VII Завршни део часа (евалуација): Наставник пита одељење:

2 минута

- а) Која вам је од изложених прича била најупечатљивија?

Инструкција: Свако од вас нека приђе табли и поред бројева на табли који представљају редослед историјских извора које су добили, ставите неки свој амблем, знак, поред приче која је на вас оставила највећи утисак.

- б) Потом ће наставник фронтално разговарати са ученицима о њиховом избору.

2 минута

- в) Завршни текст:

4 минута

– Само мањи део оних који су учествовали у спасавању својих јеврејских суграђана је после рата, у знак захвалности, добио почасни назив „праведника међу народима”. Пошто су активности на сакривању Јевреја морале бити тајне, за многе се људе никада није сазнало да су им помагали. Многи су погинули и нестали у вихору рата, а многи су се и упокојили, а да нису пренели другима ништа од онога што је било. До краја 2006. године „медаљу праведника” су примила 124 држављанина Србије. Ови бројеви не одражавају стварну слику помоћи коју су својим јеврејским суседима пружали њихови суседи и пријатељи српске и осталих националности у Србији од априла 1941. године до октобра 1944. године. Јевреји су у знак захвалности свима онима који су их помагали у Другом светском рату, у Јад Вашему (меморијалном центру жртвама Холокауста), подигли такозвану „Долину праведника”, где је за сваког „праведника међу народима” посађено по једно дрво.

(Милан Ристовић, *Пројоњени и њихови саучесници: солидарности и помоћ Јеврејима у Србији 1941–1944*, у *Зборник радова Израелско-српска научна размена у ироучавању Холокауста*, Београд, 2008, 207, 208).

– Сваком ученику дати списак праведника из Србије (прилог 2). Да пронађу личности које смо помињали у текстовима и да сви ови људи служе као пример храбрости и пожртвовања, свима нама.

ПРИЛОГ 1

Прича 1. (1-1; 1-2; 1-3; 1-4, 1-5)

Сећајући се првих месеци окупације, једна београдска Јеврејка је овако описала односе са својим српским суседима: „Нису од нас окренули главе. Марија Ђорђевић, мој разредни старешина и професор немачког језика, долази да пита може ли да помогне...пријатељи нас посећују с намирницама у рукама знајући да Јевреји смеју да купују тек после десет сати, а тада већ у гладном Београду нема више ничега на пијацама. Херцеговац Лука, носач са Јованове пијаце, непозван долази и строго наређује мајци: „Сада ћеш ми казати шта да ти сутра донесем са пијаце и тако ће бити сваки дан”. Најстарији од браће Жујовића...долази из Неменикућа под Космајем...хоће да нас води у село да у његовој кући живимо до краја рата...апотекар Милутиновић...нуди мајци да је пријави као сестру, избеглицу из Босне, а да моју сестру и мене усвоји кроз легалну процедуру.”

(Милан Ристовић, *Пројоњени и њихови саучесници: солидарност и помоћ Јеврејима у Србији 1941–1944*, у *Зборник радова Израелско-српска научна размена у проучавању Холокауста*, Београд, 2008, 169, 182).

Прича 2. (2-1; 2-2; 2-3; 2-4, 2-5)

а) Свој стан који се налазио у непосредној близини Гестапоа, др Мирослав М. Стојадиновић је 1941. године претворио у тајни азил за јеврејске суграђане и избеглице које је рат затекао у Београду. Помогао је у спасавању око 80 Јевреја, кријући их, набављајући документа и обезбеђујући им да напусте град. Он је одликован медаљом праведника међу народима.

(Милан Ристовић, *Пројоњени и њихови саучесници: солидарност и помоћ Јеврејима у Србији 1941–1944*, у *Зборник радова Израелско-српска научна размена у проучавању Холокауста*, Београд, 2008, 169, 184).

б) Пошто је избегао заробљавање у Априлском рату 1941. године, др Марко Анаф, резервни сантитетски официр се вратио у Београд... На тавану породичне куће, у једном од централних београдских квартова саградио је мало склониште-бункер, у који ће се са мајком склањати на сваки знак опасности. Захваљујући добро камуфлираном склоништу, уз помоћ супруге и пријатеља, у сопственој кући је илегално боравио 42 месеца, од јула 1941. до октобра 1944. Његово склониште, самодисциплина, али и помоћ и одлучност супруге Славке да га не ода ни после мучења у полицији и вишемесечног затвора, у којем се нашла после вишедневног, неуспешног полицијског претреса куће, спасли су његов и живот његове мајке.

(Милан Ристовић, *Пројоњени и њихови саучесници: солидарност и помоћ Јеврејима у Србији 1941–1944*, у *Зборник радова Израелско-српска научна размена у проучавању Холокауста*, Београд, 2008, 169, 189).

Прича 3. (3-1; 3-2; 3-3; 3-4; 3-5)

Мешовити бракови су пружали реалну могућност преживљавања припадницима јеврејског народа. Наредбом окупационих власти склапање бракова између Срба са Јеврејима је било најстроже забрањено. Упркос томе то се дешавало. Ево неколико примера. Тако се у Београду, Сарина Леви, која се од лета 1942. скривала код породице Бошковић, августа 1944. венчала за Предрага Бошковића као „Невена Шуменковић”. Магда Фење се венчала у манастиру Студеници 1942. године. Уз дозволу измољену у Патријаршији од владика Круља и Јована Илића, у Београду је почетком децембра 1941. године хитно склопљен брак између Јеврејке Ане Шотен и Алексе Куртовића, на предлог њихове заједничке другарице-непосредно пред позив немачких власти за пријаву и затим затварање свих јеврејских жена. Вера Шенфелд је пуштена из логора на Сајмишту захваљујући лажном изводу из књиге венчаних, којом је њен познаник из Земуне доказао да је удата за католика.

(Милан Ристовић, *Пројоњени и њихови саучесници: солидарности и помоћ Јеврејима у Србији 1941–1944*, у *Зборник радова Израелско-српска научна размена у истраживању Холокауста*, Београд, 2008, 169, 188).

Прича 4. (4-1; 4-2; 4-3; 4-4; 4-5)

Власник хотела и кафане „Европа” у Куршумлији, Живорад Арсенијевић, примио је у фебруару 1942. године три јеврејске породице из Београда. Њих је затим преко својих веза пребацио на Копаоник, у Прескоче, заселак села Коњува, код обућара Раше Николића, који је понудио помоћ целој групи од 40 Јевреја, колико их је тада било у Куршумлији и у селу Блажево. Један од бегунаца фоторепотрер београдског листа „Политика”, Рака Рубен, у свом сећању наводи да су сељаци знали да крију Јевреје; то су знали чак и Бугари који су ту област држали под својом контролом.

Живорад Арсенијевић је средином 1942. године успео да интервенцијом код бугарских официра у Куршумлији, ослободи из затвора Рубену супругу и кћерку и још две породице ухваћене у једној рацији. Скривајући се у селу Гргуре, у кући породице Брадић, дочекали су крај рата. Сам Рубен је у априлу 1941. године избегао одвођење у заробљенички логор у Немачку захваљујући помоћи познаника, типографа Топића, који га је дословно извукао из колоне док је пролазила београдским улицама, склонио код себе, дао му цивилно одело и одвео кући.

(Милан Ристовић, *Пројоњени и њихови саучесници: солидарности и помоћ Јеврејима у Србији 1941–1944*, у *Зборник радова Израелско-српска научна размена у истраживању Холокауста*, Београд, 2008, 169, 191).

Прича 5. (5-1; 5-2; 5-3; 5-4; 5-5)

У Ивањици, у градићу у југозападној Србији, официр Недићеве Државне страже је у пролеће 1942. године упозорио инжењера Аврама Данона, бившег управника рудника антимона, ожењеног Српкињом, и његове рођаке избегле из Сарајева, да је добио наређење да их спроведе

у Ужице, али да ће налог задржати недељу дана како би се они благовремено склонили. И он сам се спремао да дезертира, јер није желео даље да буде под немачком командом. Полицијски писар Јованчић им је прибавио лажне исправе са српским именима, а свештеник Драгољуб Милановић их предао поузданим водичима, који су их спровели до Црне Горе и италијанске окупационе зоне.

(Милан Ристовић, *Пројоњени и њихови саучесници: солидарности и помоћ Јеврејима у Србији 1941–1944*, у *Зборник радова Израелско-српска научна размена у истраживању Холокауста*, Београд, 2008, 169, 192).

До сада је у Србији уручено 127 медаља праведника међу народима (члановима 73 породице)

ПРИЛОГ 2

ПРАВЕДНИЦИ – РЕПУБЛИКА СРБИЈА

1. АНДЕСЕЛИЋ, Марија и њене кћерке Наталија Димкић и Вера Петровић; проглашене за праведнике 1993. за спасавање Софије Лунгиновић
2. АРАНЂЕЛОВИЋ, Вера; проглашена за праведника 1991; спасени(?)
3. АРСЕНИЈЕВИЋ, Љубивоје и Вујка, и њихов син Миље; проглашени за праведнике 2000. за спасавање Тугомира – Бруна Брукнера
4. БЕНЧЕВИЋ, Антун и његова сестра Мира; проглашени за праведнике 1994. за спасавање Павла Белаха
5. БЛЕНДИЋ, Ђорђе; проглашен за праведника 1992; спасени (?)
6. БЛЕНДИЋ, Мирта, Јован, Никола и Николица; проглашени за праведнике 2000. за спасавање Жака Левија и његове породице
7. БОНЦИЋ, Боривоје и Гроздана; проглашени за праведнике 1980; спасени (др Јулија Ехренфелд)
8. БОТИЋ, Радован; проглашен за праведника 1989, спасени (?)
9. БРАДИЋ, Сава и Јована; проглашени за праведнике 1994. за спасавање Раке Рубена и његове породице, жене Флоре, кћерки Буене и Рахеле
10. ЧАНАДИ, Маришка; проглашена за праведника 1995. за спасавање девојчице из породице Саул (сестре Јосифа Саула – усвојеног Жамбоки)
11. ДУДАШ, Пало и Ана; проглашени за праведнике 1995; спасени (?)
12. ЂОНОВИЋ, Радован и Роса; проглашени за праведнике 1983; спасени (?)
13. ЂОШЕВИЋ – АДАЊА, Дара; проглашена за праведника 1998. за спасавање Аврама Адање (свог будућег супруга) и његове породице
14. ЂУРКОВИЋ, Александар; проглашен за праведника 2000. за спасавање Жака Левија и његове породице
15. ГЛАВАШКИ, Јелена; проглашена за праведника 1987; спасена Жени Лебл

16. ГЛИГОРИЈЕВИЋ, Милан; проглашен за праведника 1996; спасени (?)
17. ХОРВАТ, Павао; проглашен за праведника 1965; спасени (?)
18. ИМЕРИ – МИХАЉИЋ, Хајрија; проглашена за праведника 1991; спасени Стела – Естер Бахар
19. ЈАКОВЉЕВИЋ, Анђа; проглашена за праведника 1992. за спасавање Маје Циндрић, рођене Бухвалд
20. ЈАНОШЕВИЋ, Катица; проглашена за праведника 1964; спасени (?)
21. ЈОВАНОВИЋ, Немања, његова сестра Нада Козлов, родитељи Богдан и Десанка; проглашени за праведнике 1968; спасени (?)
22. ЈОВАНОВИЋ, Тихомир и Милка; проглашени за праведнике 1992; спасени (?)
23. ЈОВАНОВИЋ, Станко и Љубинка; проглашени за праведнике 1967; спасени (?)
24. ЈОВАНОВИЋ, Петар; проглашен за праведника 1993. за спасавање Бланке Алтарац
25. ЈОВАНОВИЋ, Даница и њене кћерке Олга и Милева; проглашене за праведнике 1993. за спасавање Бланке Краус и њеног сина Александра Крауса
26. КИРЕЦ, Мирослав; проглашен за праведника 1990. за спасавање Соње Барух
27. КНЕЖЕВИЋ, Слободан и Миленија; проглашени за праведнике 1980; спасени др Јулија Ехренхард и син Илан
28. КОСТИЋ, Драгољуб, његова сестра Босиљка Костић – Ранчић и отац и мајка; проглашени за праведнике 1997. за спасавање Бојане Конфино (по исељењу у Израел променила је име у – Рахел Абраванел)
29. КОЗАРСКИ, Стево, Јулис, Бато и Олга; проглашени за праведнике 1994; спасени (?)
30. КУДЛИК, Бела и Катарина; проглашени за праведнике 1987; спасени (?)
31. ЛЕПЧЕВИЋ, Милета; проглашен за праведника 1978.; спасени (?)
32. ЉУБИЧИЋ, Лазар и Мила; проглашени за праведнике 1994. за спасавање Томија Шосбергера
33. ЉУБИСАВЉЕВИЋ, Васа; проглашен за праведника 2000. за спасавање Ребеке Тајтацк и њених четворо деце
34. МАЦАСОВИЋ, Иштван и Ана; проглашени за праведнике 1988; спасени (?)
35. МАКСИМОВИЋ, Видан; проглашен за праведника 2000. за спасавање Ребеке Тајтацк и њених четворо деце
36. МАРИНКОВИЋ, Ђорђе и Станка; проглашени за праведнике 1996. за спасавање Рахамима Раке Рубена и његове породице, жене Флоре, кћерки Буене и Рахеле

37. МАРКОВИЋ – ЛЕВЕЦ, Мартина; проглашена за праведника 2000. за спасавање Данила Фогела и браће Бехерано, Јосипа и Бењамина
38. МИЛЕНОВИЋ, Љуба; проглашен за праведника 2000. за спасавање Жака Левија и његове породице
39. МИЛЕНКОВИЋ, Светозар и Вида и њен брат ПЕТРОВИЋ Александар; проглашени за праведнике 2002. за спасавање Марије – Магде Мићић
40. МИЛХАРЧИЋ, Лујза; проглашена за праведника 1985; спасени (?)
41. МЛАДЕНОВИЋ, Бисерка и Владимир и КОВАНОВИЋ Дивна, Бисеркина мајка; проглашени за праведнике 2000. за спасавање Кларисе Леви и Руже Лихтнер – Крндић
42. НИКОЛИЋ, Раша; проглашен за праведника 1995. за спасавање Раке Рубена и његове породице, жене Флоре, кћерки Бојане и Рахеле
43. НОВАКОВИЋ, Крсто; проглашен за праведника 2000. за спасавање Ребеке Тајтацк и њених четворо деце
44. ПАНИЋ, Светозар и Ангелина; проглашени за праведнике 1993; спасени (?)
45. ПАШЋАН, Надежда; проглашена за праведника 1994. за спасавање Томија Шосбергера
46. ПЕЈИЋ, Мирко и Невенка и њихов син Александар; проглашени за праведнике 1986. за спасавање Јулија Кемењија
47. ПЕТРОВИЋ, Коса; проглашена за праведника 2000. за спасавање Ребеке Тајтацк и њених четворо деце
48. ПОПОВИЋ, Предраг; проглашен за праведника 2002. за спасавање браће Маргулис, Ралфа и Алека и њихове породице
49. ПОПОВИЋ, Ђорђе и Марија; проглашени за праведнике 2000. за спасавање Жака Левија и његове породице
50. ПРИЦА, Спасеније; проглашен за праведника 1991. за спасавање Гершона Капонија
51. РИСТИЋ, Ристо; проглашен за праведника 1994. за спасавање Рахеле Алтарас, рођене Волах
52. СТАМЕНКОВИЋ Јеленко и Љубица 2006 за спасавање Мајера Калдерон, жене и деце Естер, Мирјам и Јосифа
53. СТЕФАНОВИЋ, Миле и његова сестра СВЈЕТЛИЧИЋ Милева; проглашени за праведнике 1992. за спасавање Јакова Барарона
54. СТОЈАДИНОВИЋ, Мирослав; проглашен за праведника 1966; спасени (?)
55. СТОЈАДИНОВИЋ – БУДИЋ, Зора; проглашена за праведника 2002. за спасавање Шошане Блихер
56. СТОЈАНОВИЋ, Андреја и Катарина; проглашени за праведнике 2001. за спасавање Жака Левија и његове породице

57. СТОЈАНОВИЋ, Ђорђе; проглашен за праведника 2000. за спасавање Жака Левија и његове породице
 58. СТОКОВИЋ, Драгутин и Живка и њихова братаница ВАСОВИЋ Радмила; проглашени за праведнике 1996. за спасавање Талме Шпанцер
 59. САГМАЈСТЕР, Ласло и Јулијана; проглашени за праведнике 1988. за спасавање Магде Енглер и сина Паула
 60. ТАБАКОВИЋ, Павле; проглашен за праведника 1978; спасени (?)
 61. ТОДОРОВИЋ, Мита и Круна и њихови син и снаја Жика и Рада; проглашени за праведнике 1995. за спасавање породице Шомло
 62. ТОШИЋ, Милорад; проглашен за праведника 1978; спасени (?)
 63. ВАСИЋ, Предраг; проглашен за праведника 1994. за спасавање Раке Рубена и његове породице, жене Флоре, кћерки Бојане и Рахеле
 64. ВЕЉКОВИЋ, Мирослав; проглашен за праведника 2000. за спасавање Ребеке Тајтацк и њених четворо деце
 65. ВЕЉКОВИЋ – ШТАЈНИЋ, Злата и њени отац и мајка; проглашени за праведнике 2000. за спасавање Ребеке Тајтацк и њених четворо деце
 66. ЗДРАВКОВИЋ, Предраг и Стана; проглашени за праведнике 1980; спасени (др Јулија Ехренфелд)
 67. ЖАМБОКИ, Пал; проглашен за праведника 1995. за спасавање дечака Јосифа Саула, кога је усвојио, данас носи име – Јосиф Жамбоки
- (Напомена: списак је направљен према расположивим подацима Јеврејског историјског музеја, Београд, и ажуриран је у мају 2003. године)

У 2007. додељене медаље праведника у Синагоги Сукат Схалом:

ЛАТАЛ Андрија

ЗАНКОВИЋ Петар

БАИЦ Клара

КНЕЖЕВИЋ Слободан и Миленија

ЈОВАНОВИЋ Душан

<http://www.makabijada.com/pravednici/pravednici.htm>

(Према најновијим подацима у Србији је 131 праведник међу народима. У издању Јеврејске општине Земуна 2010. године појавила се књига аутора Милана Фогела, Милана Ристовића, Милана Кољанина, *Праведници међу народима*. Уредничка напомена)